

אמירת הדרן עלך

מזכירים אותם לזכרון טוב

עוד טעם שאומרים בני רב פפא בסיום מסכתא לפי שבני רב פפא נהרגו כולם, ועל כן נוהגים להזכיר את שמם בעת הלימוד לזכרון טוב, כמו ענין אל מלא רחמים, כי מימיהם אנו שותין, ומכני זה לא נזכרו בכינוי 'רב' י אין גבהות לפני המקום (מטעמים).

מתפללים שמכור את התורה בתחיית המתים

עוד טעם לאמירת תפילה זו מביא הגה"ק ר' צדוק הכהן מלובלין זיע"א בשם רבו הגה"ק מאיזביצא זיע"א וז"ל: ושמעתי מרבינו הק' מאיזביצא צדוק"ל כיחוד, שכל אחד מזרע ישראל לעתיד בתחיית המתים מתברר שלא מת רק היה כישן, וכמו שכתוב הקיצו ורננו שוכני עפר, וכשינער משנתו יזכור כל הדברי תורה, ועל זה מבקשים "לא תתנשי מינין לא בעלמא הדין ולא בעלמא דאתי".

'הדרן עלך' שנחזור למידה זו שנשמח בטובת חברינו

הגה"ק בעל החידושי הרי"ם מביא טעם נוסף לאמירת תפילה זו וכה כתב הוא בספרו "ספר הזכות": תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה עבידנא יומא טבא לרבנן, דהנה הבית המקדש נחרב על שנאת חינם, היינו שהיה לו צער בלימוד של חבריו או בשאר ענינים וכדומה, ועל זה אנחנו בגלות לתקן זאת, ובמדה זו התפאר אביי שהיה כל כך במדה זו שלם ויצא מהפחיתות, שהיה לו שמחה שראה דבר טוב אצל חבריו עד שעשה סעודה לכל חבריו, וכל זה כדי להמשיך גם אותם לזו המדה על ידי הסעודת ריעות, וזה הפירוש למה שאומרים בסיום מסכת הדרן עלך וכי פירוש על ידי אותו השמחה נחזור למקומו הראשון וזה מה שעושים סעודות אלו באב, כנ"ל שזה התיקון.

'הדרך עלך' מלשון יופי

בויגד יעקב מובא עוד טעם נפלא לאמירת תפילה זו: יש לפרש מאי דאמרין בסיום מסכת הדרן עלך מסכת וכו' והדרך עלן מסכת, על פי עובדה שפעם נסע חסיד אחד ללמוד אצל הרה"ק מוהר"ר דוב בער זי"ע המגיד ממעזריטש, ושאלו אותו מדוע אתה נוסע דוקא שם וכי במקום אחר אינך יכול ללמוד תורה, והשיב, שאפשר ללמוד תורה גם במקום אחר, אבל התורה אינה מלמד אותי במקום אחר כלום, ולכן נקרא שמה תורה שהיא מורה דרך לאדם, וזה דוקא אם לומדים תורה לשמה, והדר הוא מלשון יופי, וזהו הכוונה 'הדרך עלך' היופי שלנו שהגיע לנו על ידי שלמדנו אותך היא 'הדרן עלך'. כי התורה לימדה אותנו מדות טובות ויפות.

ונסיים בדבריו הקי' של הרה"ק רבי אהרן מקארלין זיע"א בספרו הקדוש "בית אהרן": (דף מא טור ג) "כי אמרתי בשעת סיום הש"ס, הדרן עלך והדרך עלן, שיחזור הלימוד והמעשים שלנו להאיר לנו..." (שומרי אמונים)

הזכרת בני רב פפא מסוגל ליכרון

בספר יוחסין לר"א, (מאמר שני אות דל"ת) מביא וז"ל: דארו בר פפא כפרק אלו טריפות, והם אחד עשר בני רב פפא שבא שהיה בזמן רב, ומהם בני רב פפא שהיה בזמן אביי ורבא, ואלו הם: דארו, סורחב, רכיש, רפרם, אבא, אסא, רמי, חינגא, אבא מר, נחמן בר פפא, ושמעתי מאבא מארי ז"ל, שקיבל מהחכמים הזקנים זכרם לברכה שמועילים (השמות הללו) לשכחה ושיאמרו אותם שבע פעמים ושזה הסגולה יש לה כמו בזכירת אליהו.

טעם הזכרת רב פפא ובניו לפי שהיה מוקיר רבנן

ובישועות שמשון, מהרב מטעפליק זצ"ל כותב נתינת טעם לענין הזכרתו של רב פפא והזכרת בניו בסיום, וכה כותב הוא: טעם מה שזכה רב פפא להני עשרה בניו שמזכירין אותן בהדרן למסכתות, זהו כנגד עשרה דבריא בחילוקי דעות דרבנן שמצינו בש"ס שהיה רב פפא חושש לתרווייהו ואמר (ברכות י"א) בלשון הלכך נימרינהו לתרווייהו, וידוע מה שאמרו חז"ל (שבת כ"ג) האי מאן דרחים רבנן הויין ליה בנין רבנן, ורב פפא שאמר בלשון הלכך היה חושש לכולהו משום דרחים רבנן, משום זה זכה רב פפא לעשרה בניו דהוי רבנן ומזכירים אותם בסיומי המסכת.

שמות רב פפא ובניו עולים כמספר דפי הש"ס

ובחשב ישראל (פנינים) הביא טעם נפלא ע"פ נוטריקון להזכרת שם רב פפא בהדרן עלך: נראה לומר רמז לכך שנהגו להזכיר בסיום מסכת את שמות רב פפא ועשרת בניו, משום ששמותיהם עולין בגימטריא אלפיים ושש מאות ותשעים ושלוש, כמנין הדפים שבש"ס תלמוד בבלי, ואנו מתפללים שבזכותם נזכה לסיים את כל הש"ס.

רב פפא היה עושה לבניו סעודה בסיום מסכתא

בתשובות הרמ"א מביא טעם מיוחד לסיבת הזכרת רב פפא ועשרת בניו בסיום וז"ל: מה שנהגין לומר אחר סיום כל מסכתא רב פפא עם עשרה בניו שהיו מאירים וגדולים בתורה, על ידי שהיה עושה להם סעודה בסיום המסכתא, כי עשיר היה והיה מחזיק לעוסקי תורה, לכך זכה שמזכירין אותו עם עשרה בניו הרומזים כאילו הוזכרו עשרת הדברות.

האם היו כולם בני רב פפא אחד

הגה"ק ר' צדוק הכהן מלובלין מביא בספרו הקדוש: "פרי צדיק" את דברי הרמ"א ומוסיף עליהם בנותן טעם, וז"ל: (ח"ג, ל"ג בעומר) מזכירין בסיום מסכת שמות עשרה בני רב פפא, וכתב בסוף תשובות הרמ"א ז"ל רמז על זה שרומזים לעשרת הדברות, וכנראה ממנו דכולם היו בני רב פפא אחד, אבל בספר האשכול מבואר שלא היו כולם בני רב פפא אחד רק דהוזכרו כולם בש"ס ושם אביהם היה רב פפא אבל לא היה אחד, והובא שם שמקובל בידם רמז 'ואתה את בריתי תשמורי' ולא פירש מה נרמז בזה, ונראה שם שהיה מנהג זה מהגאונים ועוד קודם לזה מזמן הגמרא והרמ"א ז"ל כתב כי רב פפא מרמז על משה רבנו ע"ה שהיה מעלתו פה אל פה אדבר בו ופה אל פה ר"ת רב פפא וכו'.